

บ้านพื้นถิ่นลาวเวียง...ที่บ้านเลือก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วันดี พินิจวรสิน
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทคัดย่อ

ชาวลาวเวียงเป็นกลุ่มชนที่มีการย้ายถิ่นฐานจากเมืองเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และมาปลูกสร้างบ้านเรือนในประเทศไทยมานานกว่า 200 ปีมาแล้ว แต่การศึกษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมของบ้านเรือนและชุมชนพื้นถิ่นของชาวลาวเวียงนั้นยังไม่มีปรากฏ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอลักษณะและการเปลี่ยนแปลงบ้านพื้นถิ่นของชาวลาวเวียง โดยมีกรณีศึกษา ณ ตำบลบ้านเลือก อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีชาวลาวเวียงตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี และยังคงมีบ้านเรือนพื้นถิ่นอยู่อย่างเป็นกลุ่มก้อน ข้อมูลที่ใช้ในบทความมาจากการศึกษาภาคสนาม โดยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ มีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการแบ่งหมวดหมู่กลุ่มบ้านตามอายุ และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

จากการศึกษาพบว่าบ้านเรือนของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกในอดีตน่าจะได้รับอิทธิพลเรือนไทยภาคกลาง และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา บ้านที่ทำศึกษาและการเปลี่ยนแปลงสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ บ้านที่เป็นเรือนดั้งเดิมซึ่งมีอายุมากกว่า 100 ปี ซึ่งส่วนใหญ่ถูกปรับเปลี่ยนไปมาก และเรือนที่ปลูกสร้างในช่วงราว 40-60 ปีที่ผ่านมา ซึ่งมีทั้งที่มีลักษณะภายนอกที่คล้ายรูปแบบบ้านเรือนในอดีตและลักษณะรูปทรงภายนอกของบ้านที่เรียบง่ายมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงลักษณะภายนอกของบ้านที่ปลูกสร้างในช่วงราว 40-60 ปีนี้ ส่วนใหญ่สร้างให้เกิดสุนทรียภาพของรูปทรงที่ว่างที่มีความลดหลั่นกับสภาพแวดล้อม และอัตลักษณ์เฉพาะให้กับชุมชน นอกจากนี้แม้ว่าบางองค์ประกอบของบ้านกำลังเลือนหายไป การเปลี่ยนแปลงบ้านพื้นถิ่นของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกส่วนใหญ่มีการเก็บรักษาแบบแผนและลำดับ รวมทั้งคุณภาพของที่ว่างภายในเรือนจากอดีต ที่สะท้อนถึงเงื่อนไขเฉพาะของการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือก

คำสำคัญ : บ้านพื้นถิ่น ลาวเวียง บ้านเลือก แบบแผนของที่ว่าง

ความนำ

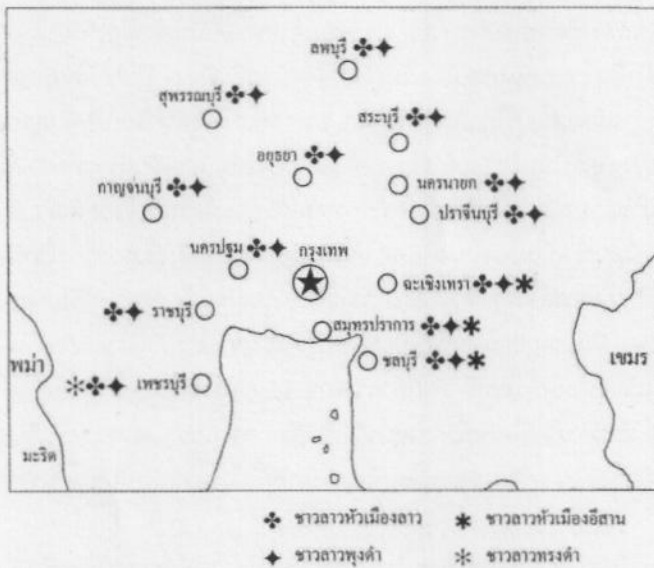
ชาวลาวเวียงเป็นกลุ่มชนที่มีการย้ายถิ่นฐานจากเมืองเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาอยู่อาศัยในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งเป็นเวลานานมากกว่า 200 ปี ในอดีตการย้ายถิ่นเข้ามาปลูกสร้างบ้านเรือนของชาวลาวเวียงในดินแดนไทยถูกจัดให้อยู่เป็นกลุ่มชุมชนเฉพาะเชื้อชาติลาวเวียง และอยู่ในแหล่งที่ตั้งที่มีความใกล้เคียงภูมิประเทศของบ้านเมืองเดิม ต่อมาภายหลังจึงมีการขยับขยายและกระจายตัวการตั้งถิ่นฐานไปในหลายพื้นที่ของประเทศ การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชนลาวเวียงในประเทศไทยนั้นปรากฏในแง่ของภาษาที่สัมพันธ์กับฐานข้อมูลแหล่งที่ตั้ง (สุวิไล เล่าแถม, 2545: สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ, 2547) และวัฒนธรรมประเพณี (ศิริศักดิ์ คุ่มรักษา, 2541: วีระพงศ์ มีสถาน, 2550) ซึ่งลาวเวียงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการศึกษาในภาพรวม แต่การศึกษาในด้านลักษณะบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของกลุ่มชนกลุ่มนี้ยังไม่ปรากฏ อีกทั้งโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา ประเทศไทยได้มีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่างๆ ให้เกิดความสะดวกรสบายในรูปแบบเมืองแผ่ขยายออกสู่พื้นที่ชนบทอย่างกว้างขวาง บ้านและชุมชนพื้นถิ่นในหลายท้องที่มักได้รับผลกระทบและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไป (Punpairoj, 2010) บ้านเรือนและชุมชนของชาวลาวเวียงก็เช่นกันย่อมได้รับผลกระทบการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ซึ่งในปัจจุบันจะพบว่าบ้านเรือนและชุมชนชาวลาวเวียงถูกปลูกสร้างเป็นบ้านที่ลักษณะตามสมัยนิยมเป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามบ้านพื้นถิ่นก็ยังคงมีหลงเหลือ จึงทำให้เกิดคำถามต่อลักษณะบ้านเรือนพื้นถิ่นของชาวลาวเวียงนั้นเป็นอย่างไร และบ้านเหล่านี้มีการปรับเปลี่ยนอย่างไรบ้าง

การกระจายตัวของชาวลาวเวียงในประเทศไทยนั้นมีหลายจังหวัด ได้แก่ อุตรดิตถ์ พิษณุโลก เพชรบูรณ์ สระบุรี อุทัยธานี ชัยนาท ลพบุรี อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา สุพรรณบุรี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี นครนายก และเชิงเตา เป็นต้น (สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ, 2547) อย่างไรก็ตามเนื่องจากการศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยทุนศาสตราจารย์วิจัยดีเด่น ศาสตราจารย์ อรุณีย์ ปาณินท์ เรื่อง “การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหม่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย” บทความนี้จึงมุ่งเน้นที่จะนำเสนอลักษณะและพัฒนาการของบ้านเรือนพื้นถิ่นของชาวลาวเวียงในจังหวัดราชบุรี ซึ่งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลอง โดยมีกรณีศึกษา ณ ตำบลบ้านเลือก ในอำเภอโพธาราม ซึ่งเป็นบริเวณพื้นที่ที่เป็นที่ชาวลาวเวียงมาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี และที่สำคัญยังคงมีบ้านเรือนในลักษณะพื้นถิ่นรวมตัวอยู่ด้วยกันอย่างเป็นกลุ่มก้อนเมื่อเทียบกับท้องที่อื่นๆ ทั้งนี้จะมีการอธิบายในรายละเอียดเพิ่มเติมต่อไป

ข้อมูลที่ใช้ในการเขียนบทความมาจากการศึกษาการสำรวจภาคสนาม ตั้งแต่ในช่วงเดือนมกราคม พ.ศ. 2553 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2554 โดยใช้วิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ชาวบ้านและผู้รู้ของชุมชน ซึ่งมีทั้งการสัมภาษณ์เดี่ยว และการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนของการสถาปัตยกรรมใช้การวิเคราะห์ด้วยการจัดกลุ่ม (Classification) และการวิเคราะห์จากกรณีตัวอย่างที่คล้ายกัน (Cross-case analysis) ส่วนคำสัมภาษณ์ต่างๆ ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) บทความนี้เริ่มต้นด้วยการอธิบายถึงความเป็นมาโดยสังเขปของชาวลาวเวียงในจังหวัดราชบุรี จากนั้นจึงเป็นการอธิบายถึงเหตุผลในการเลือกในตำบลบ้านเลือก และความเป็นมาของชุมชนชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือก สุดท้ายจึงเป็นการนำเสนอลักษณะและการเปลี่ยนแปลงของบ้านเรือนของชาวลาวเวียงในตำบลนี้

ความเป็นมาของชาวลาวเวียงราชบุรี

ลาวเวียงเป็นกลุ่มชนที่มีเชื้อสายลาวจากเมืองเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งถูกจัดอยู่ในกลุ่มชนที่ใช้ภาษาตระกูลไท (สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ, 2547) ลาวเวียงบางที่ถูกเรียกว่า ลาวดี เนื่องจากมีการพูดลงท้ายประโยคว่า “ดี” (ประพันธ์ อุบลธรรม, 2553)



ภาพที่ 1 : แหล่งที่ตั้งของชาวลาวเวียง (ชาวลาวหัวเมืองลาว) ในภาคกลาง ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ที่มา : บังอร ปิยะพันธุ์, ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์.

กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 2541.
หน้า 36.

ชาวลาวเวียงเป็นกลุ่มชนหนึ่งที่มีการย้ายถิ่นฐานมาพร้อมกับลาวกลุ่มอื่นๆ เข้ามายังดินแดนสยามในสมัยกรุงธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (สิลา วีระวงค์, 2535; เต็ม วิภาคย์พจนกิจ, 2540; บังอร ปิยะพันธุ์, 2541) ชาวลาวส่วนใหญ่มักถูกส่งให้มาอยู่บริเวณหัวเมืองชั้นใน (ภาพที่ 1) ทั้งนี้ นอกจากเพื่อเป็นการป้องกันการหนีกลับ เนื่องจากเมืองเหล่านี้อยู่ไกลจากบ้านเมืองลาวและเป็นหน้าด่านในการป้องกันข้าศึกแล้ว ยังเพื่อเป็นการสร้างเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจของสยามประเทศอีกด้วย ชาวลาวเวียงจะถูกทำหน้าที่เป็นเลกไพร่หลวงคงเมืองโดยเฉพาะเพื่อการทำส่วย ซึ่งชนิดของส่วยจะแตกต่างกันออกไปตามฐานทางทรัพยากรของแหล่งที่ตั้ง (บังอร ปิยะพันธุ์, 2541 : หน้า 142-148) การย้ายถิ่นเข้ามาจะถูกกำหนดให้อยู่ในแหล่งที่ตั้งที่มีความใกล้เคียงภูมิประเทศของบ้านเมืองเดิมและให้อยู่ด้วยกันเป็นชุมชนตามเชื้อชาติ ซึ่งนอกจากจะสะดวกในการควบคุมดูแลแล้ว ยังเป็นการคำนึงถึงความรู้สึกของชาวลาวที่มีความรักใคร่ในหมู่คณะ และไม่ให้เกิดการพลัดพรากจากกัน ชุมชนชาวลาวเหล่านี้มักมีการรักษาความผูกพันภายในและมีการอพยพกันอย่างเกาะกลุ่มของชุมชน โดยเฉพาะเมื่อไปตั้งถิ่นฐานในที่ใหม่จะมีความผูกพันระหว่างกันของชุมชนที่มากกว่าในชุมชนดั้งเดิมของตน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2527; ฉัตรทิพย์ นาถสุภา : พรพิไล เลิศวิชา, 2541)

ราชบุรีเป็นแหล่งหนึ่งที่ชาวลาวเวียงได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานและสร้างบ้านเรือนตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีและดำเนินเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (บังอร ปิยะพันธุ์, 2541; ศิริศักดิ์ คุ่มรักษา, 2541; สุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ, 2545) ครั้งแรกเกิดขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งมีการกวาดต้อนครอบครัวลาวครั้งสำคัญ ในราวปลายปี พ.ศ. 2321 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้โปรดฯ ให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ครั้นดำรงตำแหน่งเป็นพระยามหากษัตริย์ศึก และเจ้าพระยาสุรสีห์

คุมกำลังไปตีเมืองเวียงจันทน์ และสามารถยึดเมืองได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2322 ในครั้งนี้ได้มีการกวาดต้อนชาวลาวเวียง
 ทรัพย์สิน และอาชุขต่างๆ จำนวนมากเข้ามาสู่แผ่นดินสยาม สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงโปรดฯ ให้ชาวลาวเวียงจำนวน
 หลายหมื่นคนไปไปตั้งบ้านเรือนที่เมืองสระบุรี และบางส่วนไปเมืองราชบุรี ตามหัวเมืองตะวันตก และเมืองจันทบุรี

การกวาดต้อนครอบครัวชาวลาวจากเมืองเวียงจันทน์เกิดขึ้นครั้งใหญ่อีกครั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
 เจ้าอยู่หัว ในครั้งนี้เกิดขึ้นเนื่องจากการก่อกบฏของเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ปกครองเมืองเวียงจันทน์ตั้งแต่ใน
 สมัยรัชกาลที่ 2 ต่อจากเจ้านันทเสนและเจ้าอินทวงศ์ (พ.ศ. 2325-2347) การก่อกบฏเจ้าอนุวงศ์เพื่อการกอบกู้เอกราชให้
 กับเมืองเวียงจันทน์เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2369 ซึ่งเป็นช่วงที่เจ้าราชบุตร (ไย) โอรสของเจ้าอนุวงศ์เป็นเจ้าเมืองจำปาศักดิ์
 ทำให้เจ้าอนุวงศ์มีอำนาจแผ่ขยายอิทธิพลออกไปได้กว้างขวาง กองทัพเมืองเวียงจันทน์จึงร่วมกับเมืองจำปาศักดิ์เข้ามำนำ
 ชาวลาวเวียงจากเมืองนครราชสีมาและหัวเมืองชั้นในของเมืองสระบุรีไปเป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 จึงส่งกองทัพ ซึ่งนำโดยกรมพระราชวังบวรราชนิเทศเป็นแม่ทัพหลวงไปปราบ และสามารถตีเมืองเวียงจันทน์และหัวเมืองรายทางที่
 เข้ากับเมืองเวียงจันทน์ได้ในปีเดียวกัน ในการตีเมืองเวียงจันทน์ในครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมี
 พระราชประสงค์ให้กวาดต้อนผู้คนจากเมืองเวียงจันทน์และหัวเมืองลาวใกล้เคียงมาให้มากที่สุด ทั้งนี้เพื่อมิให้เมืองเวียงจันทน์
 ตั้งเป็นบ้านเมืองได้อีกต่อไป ด้วยเหตุนี้ชาวลาวเวียงและชาวลาวจากหัวเมืองใกล้เคียงจำนวนมากได้ถูกกวาดต้อนส่งมา
 ดินแดนสยามหลายครั้ง และถูกส่งให้ไปอยู่ร่วมกับพวกที่เคยอยู่ก่อนตามหัวเมืองต่างๆ โดยเฉพาะตามหัวเมืองชั้นใน แม้
 จะไม่ปรากฏหลักฐานที่ระบุชัดเจนว่าได้ส่งชาวลาวเวียงมาอยู่ที่ราชบุรี แต่ก็คาดว่ามีบางส่วนที่ถูกส่งมาด้วย ทั้งนี้
 เนื่องจากราชบุรีเป็นแหล่งที่มีชาวลาวเวียงมาอยู่ก่อน และยังเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญอีกด้วย การย้ายถิ่นของชาวลาวเวียง
 เข้ามาอยู่ในราชบุรีในช่วงสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งหลังจากนั้นไม่ปรากฏหลักฐานว่ามี
 การย้ายถิ่นของชาวลาวเข้ามาอีก

แหล่งที่ตั้งถิ่นฐานของชาวลาวเวียงในราชบุรีในสมัยแรกๆอยู่บริเวณริมแม่น้ำแม่กลอง โดยเฉพาะบริเวณที่เป็น
 พื้นที่วัดคงคารามในปัจจุบัน ภายหลังในสมัยรัชกาลที่ 1 ได้ทรงพระราชทานให้ชาวมอญมาตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำแม่กลอง
 ตั้งแต่ช่วงบ้านโป่งถึงโพธาราม ชาวลาวเวียงจึงต้องมีการถอยร่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานห่างจากแม่น้ำแม่กลองด้านทิศตะวันออก
 (หรือราชบุรีฝั่งซ้าย) ประมาณ 2 กิโลเมตร ซึ่งเป็นที่ดอนและเป็นภูมิประเทศที่ชาวลาวเวียงมีความคุ้นเคยมากกว่า (ศิริศักดิ์
 คุ่มรักษา, 2541; สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์, 2547; สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก, 2552)

การปลูกบ้านเรือนของชนชาวลาวเวียงจะอยู่กันเป็นชุมชนหมู่บ้าน โดยมากเรียกว่า “บ้าน” และถูกกำหนดให้มี
 การตั้งหมู่บ้านสลับไปกับหมู่บ้านของคนไทย การตั้งถิ่นฐานของชาวลาวเวียงและชาวลาวอื่นๆ มักถูกกำหนดให้อยู่เป็น
 ถิ่นที่โดยมิให้มีการย้ายไปตั้งหลักแหล่งที่อื่น ส่วนหนึ่งเป็นสาเหตุมาจากในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นชาวลาวมีการหลบหนี
 ออกนอกเขตแดนไทยหลายครั้งโดยเฉพาะที่เมืองราชบุรีและลูกลามาไปถึงเมืองกาญจนบุรี การลักลอบหนีทำให้จำนวนชาว
 ลาวลดลงและก่อให้เกิดความวุ่นวายด้านการผลิตส่วยให้กับกับกำหนดการส่งส่วย ทางราชการต้องมีการดำเนินการ
 ในการติดตามชาวลาวกลับมาหลายครั้ง ดังนั้นสำหรับชาวลาวเวียงเมื่อมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ก็มักมีการขยาย
 ชุมชนออกไปในพื้นที่ใกล้เคียงและกว้างไกลออกไป อย่างไรก็ตามการย้ายถิ่นของชาวลาวเวียงและชาวลาวอื่นๆ เพื่อออก
 ไปตั้งชุมชนต่างเมืองเริ่มปรากฏมากขึ้นเมื่อมีการยกเลิกระบบไพร่ในปี พ.ศ. 2417 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา บรรดาชาวลาวเวียงในราชบุรีจึงได้รับอิสระในการตั้งบ้านเรือนและการทำมาหากิน

ประพันธ์ อุบลธรรม (2553) กล่าวว่า ชาวลาวเวียงในราชบุรีได้แยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานตามที่ต่างๆ หลังการเลิกทาส
 การโยกย้ายสามารถแบ่งเป็น 2 สาย สายแรกได้มีการโยกย้ายไปทางทิศตะวันตกของฝั่งแม่น้ำแม่กลองจากบริเวณเขาแร้งไป
 ยังอำเภอจอมบึง สายที่สองเป็นการขยายมาทางทิศตะวันออก จากบริเวณวัดพญาไม้ไปตั้งถิ่นฐานในบริเวณต่างๆ ทั้งนี้

สาเหตุของการย้ายถิ่นก็เพื่อไปอยู่ในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่า หลายหมู่บ้านของชาวลาวเวียงที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ปัจจุบันก็ยังคงเป็นที่อยู่อาศัยของชาวลาวเวียงและมีการขยายขนาดของชุมชนออกไปมากขึ้น ในปัจจุบันการตั้งถิ่นฐานของชาวลาวเวียงในจังหวัดราชบุรี พบได้ในหลายเขตพื้นที่ ได้แก่ บริเวณตำบลเขาแร้ง ในอำเภอเมือง ตำบลบ้านฆ้อง ตำบลบ้านสิงห์ ตำบลบ้านเลือก ตำบลดอนทราย ในอำเภอโพธาราม ตำบลกรับใหญ่ ตำบลหนองกบ ตำบลปากแรต ตำบลหนองอ้อ ตำบลท่าผา ในอำเภอบ้านโป่ง และตำบลจอมบึง ตำบลปากช่อง ในอำเภอจอมบึง (วีระพงศ์ มีสถาน, 2550)

กรณีศึกษา ณ ตำบลบ้านเลือก

การกระจายตัวของการตั้งถิ่นฐานของชาวลาวเวียงในจังหวัดราชบุรีในปัจจุบันอยู่ในหลายพื้นที่ของจังหวัดราชบุรี โดยเฉพาะในอำเภอโพธารามจะพบหมู่บ้านลาวเวียงเป็นจำนวนมาก (สุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ, 2545) การเลือกพื้นที่ศึกษาและบ้านเพื่อทำศึกษานั้นสามารถกระทำได้ 2 กรณี คือ การเลือกศึกษากันพื้นถิ่นจากหลายท้องที่ และการเลือกศึกษากันพื้นถิ่นในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง แต่เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการศึกษานี้เพื่อนำเสนอลักษณะและการแปรเปลี่ยนบ้านเรือนพื้นถิ่นของชาวลาวเวียง ซึ่งจำเป็นต้องมีการศึกษาลึกเพื่อทำความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของบ้านของชาวลาวเวียงที่เกิดขึ้น การเลือกทำการศึกษาในชุมชนเฉพาะ จึงเป็นแนวทางที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้มากกว่า การศึกษานี้ได้มุ่งเน้นการเลือกพื้นที่ศึกษาในตำบลบ้านเลือก อำเภอโพธาราม เนื่องจากเหตุผลดังนี้

ประการแรก จากหลักฐานบันทึกต่างๆ ชุมชนตำบลบ้านเลือกเป็นบริเวณพื้นที่ดั้งเดิมพื้นที่หนึ่งที่ชาวลาวเวียงเข้ามาตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี โดยเฉพาะจากหลักฐานการจัดตั้งวัด จะพบว่าวัดบ้านเลือก ซึ่งอยู่ในพื้นที่หมู่ 3 ของตำบลบ้านเลือก เป็นวัดที่มีอายุเก่าแก่มากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับวัดอื่นๆ ในละแวก โดยมีการก่อตั้งตั้งมาแต่ปี พ.ศ. 2334 ในสมัยรัชกาลที่ 1 (สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์, 2547 : 136)

ประการที่สอง ตำบลบ้านเลือกเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีจำนวนหมู่บ้านของชาวลาวเวียงอยู่มาก นอกจากนี้ตำบลบ้านเลือกยังได้รับเลือกเป็นตัวแทนของชาวลาวเวียงในการแสดงออกทางวัฒนธรรมร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ของจังหวัดราชบุรี

ประการสุดท้าย และเป็นสิ่งที่สำคัญมาก คือ การดำรงอยู่ของสภาพแวดล้อมทางกายภาพของบ้านเรือนและชุมชนที่ยังคงมีลักษณะพื้นถิ่น ซึ่งหมายถึงการมีบ้านเรือนที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรมเฉพาะของท้องถิ่น และอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มชุมชน จากการสำรวจในหลายพื้นที่จะพบว่าบ้านเรือนของชาวลาวเวียงมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะที่อยู่อาศัยสู่รูปแบบเมืองอย่างมาก การคงอยู่ของบ้านพื้นถิ่นของชาวลาวเวียงมีหลงเหลืออยู่น้อย และมีอยู่อย่างกระจัดกระจาย ในขณะที่ในตำบลบ้านเลือกยังสามารถพบการรวมกลุ่มของบ้านพื้นถิ่นอยู่เป็นจำนวนมาก

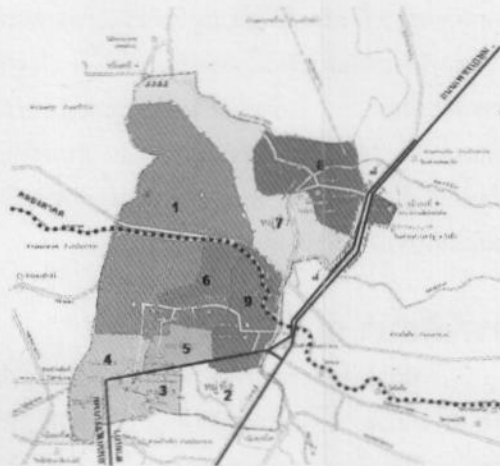
ตำบลบ้านเลือกตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของแม่น้ำแม่กลอง ชุมชนนี้ได้รับการสถาปนาเป็นตำบลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2400 ชื่อเรียกเดิมของชุมชนบ้านเลือกนั้นไม่ปรากฏ แต่มีหลักฐานว่าชื่อ “บ้านเลือก” ได้ถูกตั้งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากเดิมเป็นชุมชนที่มีการเลี้ยงโค กระบือ และม้า เอาไว้ใช้งานและเป็นบรรณาการแก่เจ้านายชั้นสูง โดยเฉพาะม้าและโคของชุมชนแห่งนี้มีลักษณะดีเหมาะสำหรับใช้ในการศึกหรือราชการงานทั่วไป รัชกาลที่ 5 จึงทรงโปรดฯ ให้หมู่บ้านแห่งนี้เป็นที่คัดเลือกม้าเพื่อเข้าไปใช้ในราชการ ชุมชนแห่งนี้จึงได้รับการขนานนามว่า “บ้านเลือก” เป็นต้นมา

ในปัจจุบันตำบลบ้านเลือกมีพื้นที่ครอบคลุมประมาณ 12 ตารางกิโลเมตร ลักษณะของตำบลบ้านเลือกเป็นที่ราบลุ่มกว้าง มีบ้านเรือนที่ถูกโอบล้อมด้วยท้องทุ่งสำหรับการทำนา (ภาพที่ 2) แต่ละท้องทุ่งจะมีชื่อเรียกแตกต่างกัน เช่น ทุ่งหนองเดียว ทุ่งหนองแซ่ ทุ่งลาด เป็นต้น บริเวณตำบลมีถนนเพชรเกษมสายเก่าตัดผ่านไปเชื่อมกับถนนโพธาราม-บ้านเลือก



ภาพที่ 2 : ขอบเขตและลักษณะของตำบลบ้านเลือก

ที่มา : ปรับปรุงจาก www.PointAsia.com



ภาพที่ 3 : การแบ่งหมู่ของตำบลบ้านเลือก

หมายเหตุ หมายเลขแสดง ชื่อหมู่บ้าน

ที่มา : ปรับปรุงจากแผนที่ตำบลของเทศบาลตำบลบ้านเลือก

และถนนเพชรเกษมสายใหม่ (ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 4) และมีลำคลองที่สำคัญ คือ คลองวัดโพ คลองปลาตุก และ คลองตาตตอนปลาย นอกจากนี้ในบริเวณพื้นที่ตำบลยังมีโรงงานอุตสาหกรรมทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่อยู่ประปราย ซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมถนนเพชรเกษม

ตำบลนี้มีประชากรจำนวนทั้งสิ้น 10,022 คน 3,551 ครัวเรือน² มีการปกครองโดยเทศบาลตำบลบ้านเลือก ประกอบด้วยหมู่บ้านทั้งหมด 9 หมู่บ้าน (ภาพที่ 3) ทั้งนี้มี 7 หมู่บ้านที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม (หมู่ 1-6 และหมู่ 8 โดยที่หมู่ 6 จะมีชาวจีนรวมอยู่ด้วย) ส่วนอีก 2 หมู่บ้านนั้นนับทั้งที่เป็นหมู่บ้านไทย (หมู่ 9) และหมู่บ้านมอญและจีน (หมู่ 7) ภายในตำบลประกอบด้วยวัดทั้งหมด 5 วัด เป็นวัดของชาวลาวเวียงจำนวน 3 วัด คือวัดโบสถ์ (หมู่ 1) วัดบ้านเลือก (หมู่ 3) และวัดหนองรี (หมู่ 8) ส่วนอีก 2 วัด คือ วัดหุบมะกล่ำ (หมู่ 7) และวัดพระศรีอารย์ (หมู่ 9) ซึ่งเป็นวัดของชาวมอญและคนไทยตามลำดับ

ในอดีตชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกจะมีอาชีพหลัก คือ ทำนา (ณรงค์ ช่างโชติ, 2502) และมักเป็นการทำนาแบบดั้งเดิมที่มีการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยน้อย (พอพันธ์ อูยานนท์, 2546) แต่ภายหลังโดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2532 - 2533 ชาวบ้านส่วนใหญ่มีการเทขายที่ดินให้กับนายทุนที่มากำหนดซื้อที่ดิน³ ทำให้ชาวบ้านเลิกทำนากันเป็นจำนวนมาก ในปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและทำตุ๊กตา และบางส่วนประกอบอาชีพทำไร่ทำนา เลี้ยงสัตว์ รับราชการค้าขาย ลูกจ้างโรงงานและประกอบธุรกิจส่วนตัว ชาวบ้านยังคงมีการไปมาหาสู่กัน มีความสนิทสนมกลมเกลียวกันและมีความเป็นอยู่แบบพี่น้อง และเครือญาติ ชาวลาวเวียงส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและมีประเพณีและกิจกรรมการทำบุญร่วมกันที่วัดอย่างสม่ำเสมอ โดยประเพณีที่สำคัญของชาวลาวเวียงในตำบล ได้แก่ งานบุญข้าวจี่หรือบุญข้าวหลาม (เดือนสาม) งานวันสงกรานต์ (เดือนห้า) งานเบิกบ้านและทำบุญกลางบ้าน (เดือนหก) และงานวันสารทลาวหรือแก้ห่อข้าว (เดือนสิบ) เป็นต้น



ภาพที่ 4 : ศาลปู่ตาในบ้านขนุน (หมู่ 3) (ซ้าย), ศาลปู่ตาในบ้านเลือก (หมู่ 4) (ขวา)

ความเป็นมาของชุมชนชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือก

การตั้งถิ่นฐานของชาวลาวเวียงทั้ง 7 หมู่บ้านในตำบลบ้านเลือกนั้นมีความเป็นมาเป็นอย่างไรมิปรากฏหลักฐานที่ชัดเจน แต่จากบันทึกของชุมชน (สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก, 2552) กล่าวว่า โดยทั่วไปภายในหมู่บ้านของชาวลาวจะมีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพสักการะเป็นศาลกลางบ้านเรียกว่า ศาลปู่ตา หรือศาลปู่ตาเจ้านาย ทั้งนี้เนื่องจากการย้ายถิ่นของบรรพบุรุษของชาวลาว ในตำบลบ้านเลือกจากเมืองเวียงจันทน์นั้นเป็นเหตุการณ์ในช่วงสงครามการนำปู่ตาย้ายที่ไม่แข็งแรงและเจ้านายที่ถูกเข่นฆ่ามาด้วยนั้นไม่สามารถกระทำได้ จึงมีการตั้งศาลกลางบ้านขึ้น เรียกว่า “ศาลปู่ตาเจ้านาย” โดยอันเชิญดวงวิญญาณของบรรพบุรุษและเจ้านายที่เป็นที่เคารพที่ตกค้างอยู่เมืองเวียงจันทน์มาสถิตเพื่อปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ในบริเวณตำบลบ้านเลือกมีศาลปู่ตาอยู่ด้วยกัน 2 แห่ง (ภาพที่ 4) แห่งแรกอยู่บริเวณกลางชุมชนหมู่ 3 (บ้านขนุน) เรียกว่า “ศาลปู่ตา” ซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและช่วยปกป้องคุ้มครองลูกหลานของชุมชนให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข แห่งที่สองอยู่บริเวณชายทุ่งหนองแซ่ของหมู่ 4 (บ้านเลือก) เรียกว่า “ศาลเจ้านาย” หรือ “ศาลปู่ท่ง” ศาลปู่ท่งนี้ถูกสร้างขึ้นเพื่อปกป้องคุ้มครองไร่ นา และการทำมาหากินของลูกหลานให้พ้นภัยพิบัติจากธรรมชาติ จึงสันนิษฐานได้ว่าบริเวณชุมชน หมู่ 3 และ หมู่ 4¹ น่าจะเป็นพื้นที่แรกๆที่มีการตั้งถิ่นฐานของชาวลาวเวียงในบริเวณพื้นที่ตำบลบ้านเลือก และการขยายตัวของชุมชนบริเวณตำบลก็น่าจะมีการขยายออกจากบริเวณกลุ่มนี้ด้วย

อย่างไรก็ตามการขยายชุมชนในบริเวณตำบลบ้านเลือกยังพบการขยายตัวของชุมชนมาจากพื้นที่ใกล้เคียงด้วย โดยเฉพาะจากตำบลบ้านด้องซึ่งเป็นชุมชนที่เป็นแหล่งที่ตั้งของชาวลาวเวียงในสมัยแรกๆ เช่นกัน การขยายชุมชนของชาวลาวเวียงจากบ้านด้องสู่บ้านเลือก โดยเฉพาะหมู่ 2 (บ้านดอนกลาง) ซึ่งถูกก่อตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2457 เดิมพื้นที่ของชุมชนหมู่ 2 นี้เรียก ฟากไท หรือ ฟากทุ่ง (แปลว่า ที่โล่งในการทำนา) พื้นที่บริเวณนี้เป็นที่ดอนและเป็นพื้นที่ในการทำนาของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ ณ บ้านด้อง โดยจะมีเถียงนาของแต่ละบ้านตั้งอยู่ พอชาวบ้านไป-กลับระหว่างบ้านและที่นาวันวันเช้า ประกอบกับที่ดินในการขยายบ้านเรือนเริ่มมีความหนาแน่น จึงได้ทำการปักหลักสร้างบ้านเรือนอยู่ ณ สถานที่แห่งนี้ และเมื่อมีจำนวนครัวเรือนตามเกณฑ์ของทางราชการ (18 ครัวเรือน) จึงได้มีการขอจัดตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้น

ลักษณะบ้านเรือนในอดีตของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือก

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอลักษณะของบ้านพื้นถิ่นของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามช่วงเวลาที่ผ่านมา การทราบถึงลักษณะบ้านเรือนในอดีตจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์และสำรวจบ้านเรือนเก่าแก่ที่ยังคงลักษณะดั้งเดิมแบบในอดีตโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงของชาวลาวเวียงในชุมชนตำบลบ้านเลือกนั้นไม่เหลืออยู่แล้ว การนำเสนอลักษณะบ้านเรือนในอดีตในตำบลบ้านเลือกจึงเป็นการประมวลจากคำสัมภาษณ์จากทั้งเจ้าของเรือนที่เป็นเรือนดั้งเดิม พระครูโพธารามพิทักษ์ (หลวงพ่อเขียน สิริมังคโล) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดโบสถ์ในปัจจุบัน และจากการสนทนากลุ่มของผู้สูงอายุของชุมชน เพื่อร่วมกันเล่าเรื่องราวของบ้านเรือนในอดีตของชุมชน นอกจากนี้ยังใช้การสำรวจลักษณะบ้านที่ยังคงหลงเหลือลักษณะดั้งเดิมในบางองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมร่วมด้วย

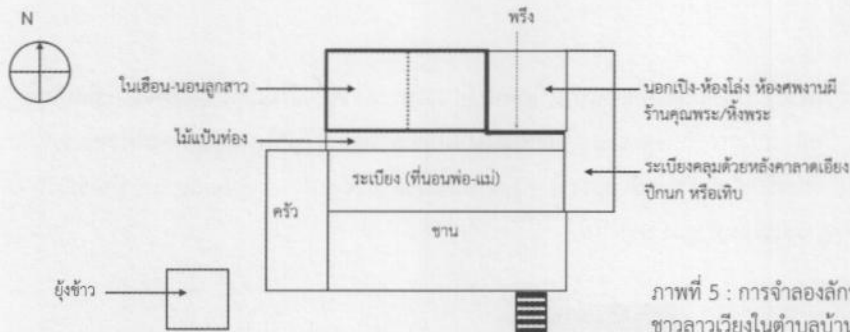
จากการสำรวจและการสัมภาษณ์พบว่า บ้านเรือนในอดีตของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกเป็นเรือนยกพื้นสูงใต้ถุนบ้านเป็นพื้นที่โล่งเอาไว้เป็นที่อยู่ของวัว และเก็บอุปกรณ์การทอ เนื่องจากชาวบ้านเก็บทั้งหมัดมือชีพทอ บ้านในชุมชนมีทั้งที่เป็นเรือนไม้จริงหรือเรือนเครื่องสับและเรือนเครื่องผูกทำด้วยไม้ไผ่ เรือนไม้จริงมักเป็นเรือนของผู้ที่มีฐานะในชุมชน ในขณะที่เรือนเครื่องผูกมักเป็นเรือนของผู้ที่มีรายได้ไม่มากนัก และเมื่อมีงบประมาณมากเพียงพอก็จะมีการเปลี่ยนแปลงบ้านเป็นเรือนไม้จริง

ลักษณะรูปแบบของบ้านเรือนในอดีตโดยเฉพาะเรือนไม้จริง ในตำบลบ้านเลือกสามารถประมวลได้เป็น 2 ลักษณะคือ เรือนจั่วเดียว และเรือนจั่วคู่ เรือนทั้งสองแบบนี้มักมีองค์ประกอบอาคารและการจัดวางที่คล้ายคลึงกัน (ภาพที่ 5) กล่าวคือ ในบ้านหลังหนึ่งๆ มักประกอบด้วย เรือนนอน ระเบียง นอกชาน เรือนครัว และยุ้งข้าว

เรือนนอนซึ่งเป็นเรือนหลักจะมีลักษณะคล้ายแบบเรือนไทยภาคกลาง ที่มีหลังคาทรงสูงโดยมากมักมุงจาก มีตัวเสา และมีผนังฝาปะกน เรือนนี้จะวางตามทิศทางของตะวัน โดยที่ด้านยาวของอาคารอยู่ทางทิศเหนือ-ใต้ และด้านสกัดทั้งสองด้านอยู่ทางทิศตะวันออก-ตะวันตก เรือนนอนโดยมากจะเป็นเรือนที่มีขนาด 3 ห้อง หรือ 3 ช่วงเสา ซึ่งถือเป็นขนาดมาตรฐาน ภายในเรือนจะมีการกั้นห้อง เรียก “ในเรือน” หรือ “ในเฮือน” ในอดีตจะมีการปิดล้อมเป็นห้องขนาด 2 ช่วงเสาเพื่อเป็นห้องนอนของลูกสาว และมีที่ว่างหน้าห้องในเรือน เรียก “นอกเปิง” ซึ่งเป็นห้องโล่ง นอกเปิงถูกเรียกด้วยว่าเป็นห้องศพ/ห้องผี ซึ่งนอกจากจะเป็นที่ตั้งศพแล้ว ในบางบ้านจะมีร้านคุณพระหรือหิ้งผีด้วย โดยหันหน้าออกหน้าบ้านนอกเปิงโดยมากจะเป็นพื้นที่นอนของผู้เฒ่าผู้แก่ คนภายนอกห้ามเข้าพื้นที่นี้เพราะชาวบ้านเชื่อว่าผีจะเข้า นอกจากนั้นนอกเปิงยังถูกใช้เป็นพื้นที่ในการจัดงานพิธีต่างๆ โดยเฉพาะเป็นพื้นที่ในการตั้งศพผู้ที่เสียชีวิต ในช่วงการจัดงานก็มักมีการขยับฝา/ผนังที่กั้นพื้นที่ระหว่างในเรือนและนอกเปิง เป็นการขยายพื้นที่นอกเปิงให้มีขนาด 2 ห้อง เพื่อให้สามารถจัดงานพิธีได้

ถัดจากนอกเปิงก่อนเป็นพื้นที่ระเบียง ซึ่งจะมีพริ้งและ “ไม้แป้นทอง” กั้นอยู่ระหว่างกลาง (ภาพที่ 6) ไม้แป้นทองเป็นแผ่นไม้กระดานขนาดใหญ่ที่มีความกว้างประมาณ 60 เซนติเมตร สูงจากพื้นระเบียงประมาณ 45 เซนติเมตร และวางคู่ขนานไปกับระดับของพื้นเรือนนอน พื้นที่บริเวณไม้แป้นทองนี้ใช้สำหรับเป็นที่นั่งของผู้หลักผู้ใหญ่ หรือเป็นที่นั่งของพระสงฆ์เวลามาเยี่ยมบ้าน เป็นพื้นที่ที่ห้ามสำหรับลูกผู้หญิงไปนั่งหรือนอน และโดยเฉพาะลูกเขยจะห้ามนั่งบนไม้แป้นทองนี้ เพราะเป็นความเชื่อว่าการมานั่งบริเวณไม้แป้นทองนี้จะทำให้เป็นคนเกียจคร้านและไม่รู้จักที่ต่ำที่สูง แต่สามารถนั่งบนพื้นระเบียงและใช้ไม้แป้นเป็นเสมือนโต๊ะได้ บริเวณระเบียงจะเป็นที่นอนของพ่อแม่

จากพื้นที่ระเบียงจะเป็นพื้นที่นอกชานเปิดโล่ง ซึ่งมักอยู่ทางทิศใต้ จากนอกชานจึงมีบันไดขึ้นลง แต่ลักษณะบันไดบ้านในอดีตสามารถยกขึ้นกับบนเรือนได้ โดยไม่ทำการติดตั้งถาวร ทั้งนี้เพื่อป้องกันขโมยและสัตว์ร้ายต่างๆ



ภาพที่ 5 : การจำลองลักษณะผังเรือนในอดีตของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือก



ภาพที่ 6 : ไม้แป้นทอง และการถ่ายระดับของเรือนนอนและระเบียง

เรือนลาวเวียงในอดีตมีการปิดล้อมบริเวณเรือนนอนและระเบียง เรือนนอนมักมีลักษณะโครงสร้างแบบเรือนไทยภาคกลาง ที่คลุมด้วยหลังคาหน้าจั่วทรงสูงที่มีตัวหงา และปิดล้อมด้วยผนังฝาปะกน ส่วนพื้นที่บริเวณระเบียงนี้มีการปิดล้อมด้วยลูกกระเบียง หรือผนังโปร่ง และถูกคลุมด้วยหลังคาทรงจั่ว การคลุมหลังคาบริเวณนี้ทำให้ลักษณะภายนอกของเรือนในภาพรวมปรากฏเป็นเรือนจั่วคู่ จากบริเวณด้านหน้าเรือนนอนยังมีพื้นที่ระเบียงที่อยู่ทางด้านสกัดของเรือนนอน ซึ่งต่อเนื่องกับพื้นที่ระเบียง และมักอยู่ด้านหน้าบ้าน พื้นที่ระเบียงด้านหน้าบ้านนี้มักคลุมด้วยหลังคาปีกนกลาดเอียงหรือเห็บ (ภาพที่ 9 - ซ้าย)

นอกจากนี้ยังมีเรือนครัวตั้งอยู่ท้ายระเบียงทางทิศตะวันตก ที่มีหลังคาจั่วแยกจากเรือนนอนและมีผนังไม้ไผ่ขัดแตะ ใกล้เคียงเรือนครัวมักเป็นที่ตั้งของยั้งข้าวอยู่ทางทิศตะวันตก แต่ทั้งนี้สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามตำแหน่งและลักษณะของที่ดิน

ลักษณะและการปรับเปลี่ยนของบ้านเรือนพื้นถิ่นในปัจจุบัน

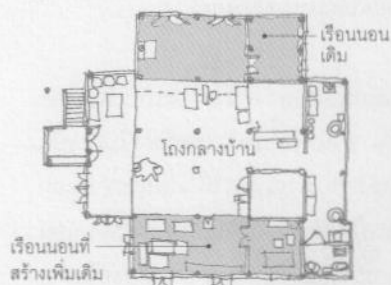
การตั้งบ้านเรือนของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกมีลักษณะของการกระจุกตัวของกลุ่มเครือญาติกระจายตัวตามบริเวณริมลำน้ำคลอง และถนนของชุมชน บ้านเรือนส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นอาคารที่สร้างด้วยการก่ออิฐถือปูนและมีรูปแบบที่สามารถพบเห็นได้โดยทั่วไปในเมือง บ้านที่ยังคงลักษณะพื้นถิ่นในบริเวณตำบลหลงเหลืออยู่น้อยและอยู่อย่างกระจัดกระจายกันออกไป โดยเฉพาะในบริเวณ หมู่ 3 อย่างไรก็ตามจะยังคงสามารถพบบ้านที่มีลักษณะพื้นถิ่น และอยู่รวมกันเป็นกลุ่มชุมชนในบริเวณหมู่ 1 (บ้านวัดโบสถ์) การเลือกบ้านพื้นถิ่นเพื่อการศึกษาจึงมุ่งเน้นบ้านพื้นถิ่นในบริเวณหมู่ 1 และ หมู่ 3 นอกจากนี้ยังมีการศึกษาบ้านที่ยังคงลักษณะพื้นถิ่นในหมู่ 6 ที่กระจายตัวออกมาจากหมู่ 1 ด้วย บ้านที่ใช้ประกอบการศึกษานี้มีทั้งหมด 11 หลัง และสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มบ้านดั้งเดิมที่มีอายุมากกว่า 100 ปี และกลุ่มบ้านที่มีอายุประมาณ 40-60 ปี

กลุ่มบ้านดั้งเดิม

กลุ่มบ้านดั้งเดิมที่มีอายุมากกว่าร้อยปี ซึ่งเคยเป็นบ้านที่เป็นไปตามแบบแผนของบ้านเรือนในอดีตและมีเหลืออยู่เป็นจำนวนน้อยหลังในปัจจุบัน บ้านเหล่านี้ถูกปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้บ้านแต่ละหลังมีความแตกต่างกันทั้งในลักษณะของผังเรือนและการปิดล้อมด้วยผนังและหลังคา ซึ่งจากการสำรวจพบใน 2 ลักษณะ โดยพิจารณาจากลักษณะขอหลังคา คือ เรือนจั่วคู่ และเรือนจั่วคู่แบบขนาน



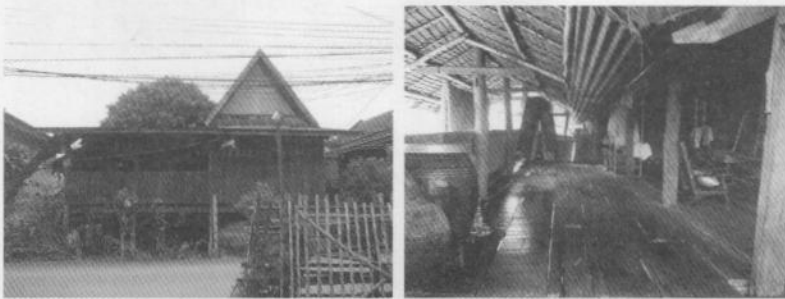
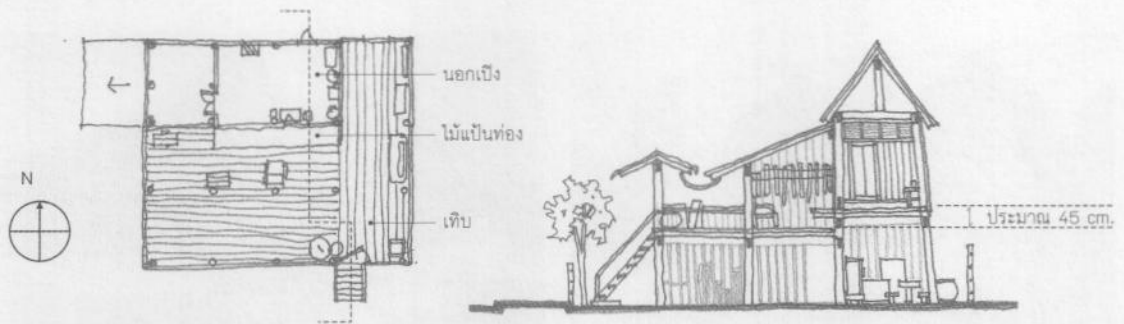
ภาพที่ 7 : บ้านจั่วคู่ที่มีการต่อเติมองค์ประกอบมาก



ภาพที่ 8 : ผังเรือน (ซ้าย) ลักษณะภายนอกบ้านจั่วคู่แบบขนาน (กลาง-ขวา)

เรือนหลังคาจั่วคู่ เป็นที่มีเรือนลักษณะตามแบบแผนในอดีตของชุมชน ลักษณะหลังคาเป็นทรงมะลิลา มุงด้วยกระเบื้องว่าว (ภาพที่ 7) บ้านหลังนี้มีการปรับเปลี่ยนโดยมีเก็บโครงสร้างตัวเรือนดั้งเดิมเอาไว้ แต่มีการปรับเปลี่ยนในหลายประการ เช่น การปรับเปลี่ยนสลับตำแหน่งห้องในเรือน ปรับระดับพื้นให้เสมอกันทั้งหลัง และมีการต่อเติมพื้นที่ใช้สอยอื่นๆ ประกอบเข้าไปในตัวเรือนชั้นบน รวมทั้งมีการต่อเติมเพื่อปิดล้อมพื้นที่ชั้นล่างด้วยการก่ออิฐถือปูนเกือบทั้งหมด จนเสมือนเป็นบ้านสองชั้น

เรือนที่เป็นเรือนจั่วคู่แบบขนาน (ภาพที่ 8) ในอดีตบ้านหลังนี้มีลักษณะเป็นเรือนแบบจั่วคู่ตามลักษณะแบบแผนเรือนในอดีต ซึ่งมีเรือนนอนที่มีหลังคาเป็นทรงไทยแบบมีตัวเหงา มีผนังฝาปะกน มีหลังคาจั่วคลุมพื้นที่บริเวณที่เป็นระเบียง และมีหลังคาเหิบอยู่หน้าบ้าน แต่เมื่อประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา ภายในชุมชนมีการตัดถนนและการจัดสรรแบ่งกันพื้นที่ดิน บ้านหลังนี้จึงมีการปรับเปลี่ยน โดยมีการยกเลิกโครงสร้างไม้แป้นทอง มีการขยับพื้นระเบียงให้ต่ำจากระดับเรือนนอนประมาณ 15 เซนติเมตร และมีการปรับโครงสร้างบริเวณพื้นที่ระเบียงเดิม ทั้งนี้ยังมีการสร้างเรือนนอนขึ้นอีกหลัง โดยตั้งอยู่ขนานกับเรือนนอนหลังเดิม การปรับโครงสร้างบ้านนี้ทำให้เกิดพื้นที่โถงกลางบ้านที่ถูกคลุมด้วยหลังคาลาดเอียงต่ำ



ภาพที่ 9 :
 มังเรือนชั้นบน (บนซ้าย)
 รูปตัดเรือน (บนขวา)
 บ้านจั่วเดี่ยวและมีหลังคาปีกนกด้านหน้า (เห็บ) (ล่างซ้าย)
 บริเวณนอกชานเดิม (ล่างขวา)

การปรับเปลี่ยนยังมีการปรับลดทอนโครงสร้างส่วนที่เป็นเห็บด้านหน้าบ้านให้เป็นพื้นที่ระเบียงที่ต่อเนื่องมาจากโถงกลางที่เกิดขึ้นใหม่ และมีการต่อเติมพื้นที่ด้านหลังเพื่อใช้เป็นพื้นที่ครัว (ปัจจุบันไม่ได้ใช้พื้นที่นั้นแล้ว และมีการทำครัวลงมาอยู่บริเวณใต้ถุนบ้าน) และท่อน้ำไว้ในพื้นที่ชั้นบนนี้ด้วย นอกจากนี้ยังมีการปรับเปลี่ยนวัสดุผนังหลังคาเป็นกระเบื้องลอนทั้งหลัง รวมถึงการต่อเติมพื้นที่ใต้ถุนบ้านด้วยการก่ออิฐถือปูนบางส่วนเพื่อใช้เป็นห้องนอนของครอบครัวลูกชาย และมีท่อน้ำขึ้นล่างอยู่ในบริเวณบ้านแต่แยกออกจากโครงสร้างบ้านด้วย

บ้านที่เป็นเรือนจั่วคู่และเรือนจั่วคู่แบบขนานนี้ แม้จะมีการปรับเปลี่ยนไป แต่ยังคงส่วนที่เป็นเรือนนอนเดิม ที่มีลักษณะทรงไทย โดยยังคงมีห้องในเรือนขนาดหนึ่งห้องเสา และพื้นที่นอกเห็บเอาไว้ แต่จะไม่มีโครงสร้างไม้พริ้งและไม้แป้นทอง และบ้านดั้งเดิมทั้ง 2 หลังนี้จะไม่พบยุ่งข้าวปรากฏอยู่ในบริเวณบ้านแล้ว

กลุ่มบ้านที่มีอายุประมาณ 40-60 ปี

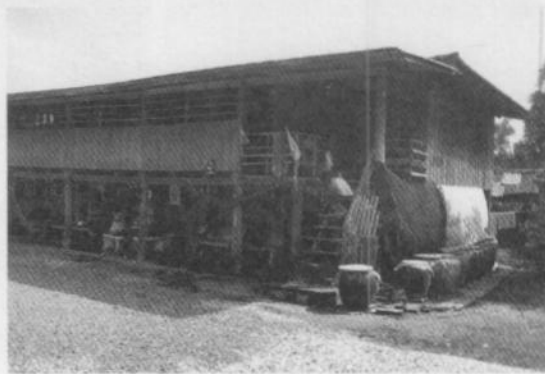
กลุ่มบ้านที่มีอายุในช่วงประมาณ 40-60 ปี มีลักษณะเป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง และเป็นกลุ่มที่มีความหลากหลายของรูปทรง โดยมีที่มาแตกต่างกัน ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มแรกเป็นบ้านที่มาจากบ้านดั้งเดิม และมีการย้ายตำแหน่งที่ปลูกสร้าง บ้านในกลุ่มนี้ยังสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1.) บ้านที่ยังคงลักษณะส่วนใหญ่ของเรือนดั้งเดิมตามแบบแผนในอดีต (ภาพที่ 9 และดูภาพที่ 5) ซึ่งพบเพียงหลังเดียวในหมู่ 1 องค์ประกอบในพื้นที่ชั้นบนของบ้านหลังนี้ประกอบด้วย เรือนนอน ระเบียง และระเบียงที่มีการคลุมหลังคาลาดเอียงปีกนก (เห็บ) อยู่ทางด้านหน้าบ้าน เรือนนอนเป็นเรือนหลังคาจั่วสูงแบบเรียบง่าย มุงด้วยสังกะสีลอน แต่ยังคงเป็นโครงสร้างเสาสอบ และมีผนังฝาปะกน ภายในมีห้องในเรือนขนาดหนึ่งห้องเสา มีนอกเห็บ และยังคงมีพริ้งและไม้แป้นทองก่อนถ่ายระดับสู่ระเบียง (ดูภาพที่ 6) แต่มีการปรับระดับพื้นนอกชานให้เสมอรระดับพื้นระเบียงและต่อเติมหลังคาจาก



ภาพที่ 10 : เรือนจั่วคู่



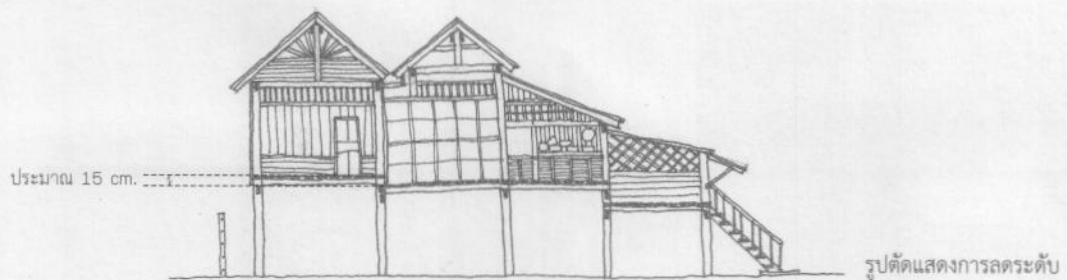
ภาพที่ 11 : บ้านจั่วเดี่ยว

คลุมพื้นที่นอกชานเดิม ในพื้นที่ชนบ้านไม่มีเรือนครัว การทำครัวย้ายไปอยู่ใต้ถุนบ้านโดยมีการปิดล้อมพื้นที่ด้วยผนังไปร่งลูกกรงไม้

2.) บ้านที่นำเอารูปประกอบบางส่วน โดยเฉพาะส่วนของฝาปะกน มาประกอบขึ้นเป็นบ้านใหม่ โดยมีการปรับปรุงลักษณะรูปทรงของเรือนใหม่ โดยใช้หลังคาลาดชันต่ำ หรือหลังคาทรงบังกะโล

กลุ่มที่สองเป็นบ้านที่ปลูกสร้างขึ้นใหม่ โดยมากเป็นการรื้อถอนบ้านเดิม ซึ่งเป็นเรือนเครื่องผูกที่สร้างด้วยไม้ไผ่ และปลูกสร้างเรือนไม้จริงยกพื้นสูงขึ้นมาทดแทน ลักษณะรูปทรงสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ เรือนจั่วคู่ (ภาพที่ 10) และเรือนจั่วเดี่ยว (ภาพที่ 11) เรือนจั่วคู่มีหลังคามักเป็นทรงมะลิลา ซึ่งจะมีขนาดไม่เท่ากัน ส่วนที่คลุมเรือนนอนจะมีขนาดใหญ่กว่าส่วนที่คลุมพื้นที่โถง ซึ่งจะมีกล่าวถึงการเรียงลำดับของที่ว่างต่อไป ส่วนในเรือนจั่วเดี่ยวหลังคามักจะมีลักษณะของความลาดเอียงต่ำ นอกจากนี้ยังมีบ้านที่มีลักษณะพื้นดินที่ปลูกสร้างขึ้นใหม่บนพื้นที่ใหม่ โดยเป็นการขยายขยายการปลูกสร้างเรือนนอกเขตพื้นที่ของชุมชนเดิม หรือหมู่บ้านเดิมของตน บ้านเหล่านี้จะกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ตำบลซึ่งพบได้ไม่มากหลัง ลักษณะบ้านเหล่านี้ส่วนมากเป็นเรือนที่มีหลังคาจั่วเดี่ยว ที่มีความลาดชันต่ำ หรือทรงบังกะโล

บ้านที่มีอายุในช่วงประมาณ 40-60 ปีนี้ โดยเกือบทั้งหมดจะมีองค์ประกอบในบ้านชั้นบนที่คล้ายคลึง คือ เรือนนอน โถง ระเบียง และเรือนครัว ซึ่งจะอยู่ทางทิศตะวันตก มีเพียงบ้านบางหลังที่ยังคงมียุ้งข้าวและตั้งอยู่เป็นเรือนแยกออกจาก



ภาพที่ 12 : การลดระดับ
พื้นภายในของเรือนนอน
และโถง

ตัวบ้าน และมีเพียงบางหลังที่ยังคงมีโครงสร้างของยั้งข้าวในพื้นที่ชั้นบนด้วย แต่ไม่มีการเก็บข้าวแล้วและมีการปรับเปลี่ยนการใช้งานของยั้งข้าวไปเป็นที่เก็บของหรือส่วนแต่งตัวและเก็บเสื้อผ้า นอกจากนี้มีบ้านเพียงบางหลังที่มีห้องน้ายูชั้นบน

นอกจากการมีองค์ประกอบที่ใกล้เคียงกันแล้ว ลักษณะการวางผังเรือนในบ้านชั้นบนโดยเฉพาะในส่วนเรือนนอน โถง และระเบียง ก็มีความคล้ายคลึงกันด้วย กล่าวคือ มีเรือนนอนขนาด 3 ห้องเสา ซึ่งจะมียั้งพื้นที่เป็นห้องในเรือนขนาดหนึ่งห้องเสา มีพื้นที่นอกเป็นสองห้องเสา โดยเรือนนอนจะวางทิศทางตามตะวัน ถัดจากเรือนนอนจะเป็นพื้นที่โถงที่ขนานไปกับเรือนนอน

พื้นที่โถงในบ้านส่วนใหญ่จะมีการลดระดับต่ำกว่าพื้นเรือนนอนประมาณ 15 เซนติเมตร (ภาพที่ 12) พื้นที่โถงนี้พบทั้งที่มีความกว้างมีขนาดหนึ่งช่วงเสาถึงสามช่วงเสา ในบางบ้านที่มีห้องโถงกว้างขนาดหนึ่งช่วงเสาจะพบมีการกั้นเป็นห้องนอนเพิ่มขึ้น โดยมีผนังต่อเนื่องจากห้องในเรือน ลักษณะการคลุมหลังคาของพื้นที่เรือนนอนและโถงนี้มี 2 ลักษณะ คือ การคลุมหลังคาแยกกันระหว่างส่วนเรือนนอน และโถง ซึ่งทำให้เกิดลักษณะภายนอกเป็นบ้านที่มีหลังคาหน้าจั่วคู่ และการคลุมหลังคาของพื้นที่ทั้งสองส่วนรวมกันภายใต้หลังคาเดียว ซึ่งในบางหลังเป็นหลังคาบังกะโล

ในบ้านส่วนใหญ่จากพื้นที่โถงจะมีพื้นที่ว่างเปิดโล่งต่อเนื่อง และบางบ้านจะมีการลดระดับพื้นที่เปิดโล่งต่อเนื่องนี้ด้วย ซึ่งการจัดวางพื้นที่เปิดโล่งต่อเนื่องเหล่านี้จะมีลักษณะที่แตกต่างกัน ซึ่งทำให้ลักษณะของผังเรือนในแต่ละบ้านมีความแตกต่างกันไปด้วย พื้นที่เปิดโล่งต่อเนื่องเหล่านี้โดยมากจะถูกคลุมด้วยหลังคาปีกนกลาดชันต่ำและปิดล้อมด้วยผนัง ซึ่งมีทั้งผนังไม้ที่ติดตามตั่งผสมตามนอนและมีหน้าต่าง/หรือมีระแนงไม้ด้านบน และผนังไม้ระแนงตั้งทั้งผนังซึ่งทำให้เกิดความโปร่งโล่ง (ภาพที่ 13) การปิดล้อมบริเวณพื้นที่โถงและพื้นที่เปิดโล่งต่อเนื่องของบ้านในกลุ่มที่มีอายุ 40-60 ปีนี้ทำให้ที่ว่างภายในเรือนมีลักษณะโปร่งโล่ง



ภาพที่ 13 : ลักษณะการปิดล้อมบริเวณโถง



ภาพที่ 14 : บริเวณหน้าบ้านที่มีการยกหลังคาสูงสองชั้นในบ้านพื้นถิ่นของชาวลาวเวียงที่มีการขยับขยายออกมาจากพื้นที่ชุมชนในหมู่ 1

ในบ้านส่วนใหญ่จากโถงและที่ว่างเปิดโล่งต่อเนื่องจะเป็นพื้นที่ระเบียงที่มีหลังคาลาดเอียงปกคลุม และส่วนใหญ่จะมีการลดระดับพื้นบริเวณโถงและระเบียงนี้ด้วย ระเบียงมักถูกปิดล้อมด้วยราวระเบียงกันตก และในบางบ้านจะมีผนังโปร่งปิดล้อมร่วมด้วย จากระเบียงต่อเนื่องเป็นบันไดลงสู่ชั้นล่าง ซึ่งเป็นบันไดที่ถูกติดตั้งถาวร

บริเวณพื้นที่ใต้ถุนบ้านของบ้านส่วนใหญ่ยังคงมีลักษณะโถง แต่ส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดมีการกั้นพื้นที่บริเวณใต้ถุนบ้าน ส่วนใหญ่เพื่อใช้เป็นห้องนอนของสมาชิกในครอบครัว การปิดล้อมพื้นที่บริเวณนี้มี 2 ลักษณะ คือ การปิดล้อมแบบบางเบา ด้วยการใช้นั่งไม้ตีตามตั้งแบบโปร่ง และการปิดล้อมแบบแข็งแรงโดยการสร้างผนังก่ออิฐถือปูน ส่วนใหญ่การปิดล้อมมักอยู่ทางด้านหลังบ้านและมีการเว้นพื้นที่ว่างบางส่วนบริเวณหน้าบ้าน เพื่อเป็นที่นั่งพักผ่อนในช่วงกลางวัน และเพื่อการทำครัวด้วย

นอกจากนี้ในบางบ้านของชุมชนหมู่ 1 จะพบลักษณะการยื่นของหลังคาปีกนกออกมาจากหลังคาที่คลุมพื้นที่ชั้นบนเพื่อคลุมพื้นที่บริเวณหน้าเรือน (ภาพที่ 13) ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการตัดพื้นเรือน^๑ บริเวณนี้ออก ผลของการปรับปรุงพื้นที่บริเวณนี้ทำให้ภาพรวมของบ้านมีลำดับขั้นตอนของที่ว่างที่สร้างเกิดความร่มรื่น ทั้งนี้เป็นข้อสันนิษฐานว่าลักษณะการปรับปรุงของการตัดพื้นเรือนในส่วนนี้ ทำให้เกิดเป็นลักษณะต้นแบบของการสร้างบ้านที่ขยับขยายออกไปปลูกสร้างนอกบริเวณชุมชนอีกด้วย (ภาพที่ 14)

ในบริเวณหมู่ 1 การปรับปรุงเรือนยังพบการต่อเติมหลังคาจากบริเวณผนังชั้นบนได้ขอบหน้าต่างลงมา โดยคลุมพื้นที่บริเวณหน้าบ้านที่ติดกับริมถนน (ภาพที่ 15) พื้นที่เหล่านี้ถูกสร้างขึ้นเพื่อทำการค้า โดยเฉพาะการขายอาหาร ซึ่งพบในบ้านหลายหลัง ทั้งนี้เนื่องจากในอดีตวัดโบสถ์ มีพระครูประสาทสังวรกิจ หรือหลวงปู่อินทร์ อินทโชโต เป็นเจ้าอาวาส (พ.ศ. 2470-2512) ซึ่งมีชื่อเสียงในด้านเมตตามหานิยม ทำให้มีผู้คนผ่านเข้าออกชุมชนเพื่อไปวัดเป็นจำนวนมาก จึงทำให้



ภาพที่ 15 : การต่อเติมหลังคาบริเวณหน้าบ้านเพื่อทำการค้าในหมู่ 1

ชาวบ้านต่อเติมส่วนหน้าบ้านเพื่อเป็นร้านค้าและร้านอาหาร แต่ในปัจจุบันจำนวนคนผ่านเข้าออกชุมชนน้อยลงจึงทำให้ไม่มีการทำการค้าเช่นในอดีต ในปัจจุบันมีน้อยหลังที่ยังคงทำการค้าอยู่ อย่างไรก็ตามพื้นที่ต่อเติมนี้มีลักษณะขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ทำให้เกิดการหลุดหล่น หรือการไล่ระดับของหลังคา ที่สร้างให้เกิดสุนทรียภาพของที่ว่างในภาพรวมให้กับบ้านเรือนชาวลาวเวียงในกลุ่มนี้

ในบริเวณบ้านชั้นล่างของบ้านทุกหลังยังพบห้องน้ำ โดยจะสร้างเป็นอาคารแยกออกจากตัวเรือน ตั้งอยู่ด้านหลังบ้านชิดลำคลอง ในบริเวณบ้านบางหลังยังคงพบยุ้งข้าว ซึ่งมีทั้งที่ยังคงมีการใช้เก็บข้าว และที่ถูกยกเลิกการใช้งานไปแล้ว นอกจากนี้ยังพบศาลพระภูมิในบริเวณบ้านเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งทำให้เห็นถึงความเชื่อที่เปลี่ยนแปลงไป และบ้านเกือบทั้งหมดจะมีการล้อมรั้วโดยเฉพาะบริเวณที่ติดต่อกับถนน เนื่องจากการต้องการความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัย แต่การล้อมรั้วของบ้านพื้นถิ่นในกลุ่มนี้เป็นการใช้ไม้ และรวบรวมนามผสมการปลูกต้นไม้ ซึ่งทำให้เกิดบรรยากาศของกลุ่มชุมชนที่ไม่แข็งกระด้าง

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาทั้งบ้านดั้งเดิมและบ้านที่มีอายุประมาณ 40-60 ปี จะไม่ปรากฏโครงสร้างไม้แป้นทองและหิ้งผี/หิ้งคุณพระ แม้ว่าการหายไปของโครงสร้างไม้แป้นทองจะไม่มีข้อมูลของสาเหตุ แต่ก็น่าจะมาจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของวิถีชีวิตและความสะดวกของการใช้สอยภายในบ้าน ซึ่งอาจได้รับอิทธิพลการก่อสร้างจากแหล่งอื่นๆ ด้วย ส่วนหิ้งคุณพระในปัจจุบันจะหาพบได้ยากแล้ว ซึ่งหิ้งคุณพระมีการหายไปมาเป็นเวลามากกว่า 50 ปีมาแล้ว ทั้งนี้เนื่องจากการขาดผู้สืบสานงานพิธีกรรมและความเชื่อของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป

สรุป

จากการศึกษาจะพบข้อสังเกตว่าลักษณะบ้านเรือนของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกเท่าที่ชาวบ้านสามารถจดจำได้และจากลักษณะบ้านที่ปรากฏอยู่นั้นในอดีตน่าจะได้รับอิทธิพลเรือนไทยภาคกลาง โดยเฉพาะการปิดล้อมบริเวณเรือนนอนที่มีการใช้ผนังฝาปะกนและหลังคาจั่วทรงสูงแบบมีตัวหงา รวมถึงการกั้นห้องในเรือน หากแต่อาจจะมียุคประกอบทางสถาปัตยกรรมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตในการอยู่อาศัยและความเชื่อที่แตกต่างกัน เช่น การมีหลังคาคลุมพื้นที่ระเบียงที่ทำให้เกิดบ้านแบบหลังคาจั่วคู่ การมีหลังคาเหินด้านหน้าบ้าน และโดยเฉพาะการมีหิ้งผี/หิ้งคุณพระในนอกเบิง ที่สะท้อนความเชื่อเรื่องอำนาจลี้ลับศักดิ์สิทธิ์ของชนชาวลาว เป็นต้น แต่ส่วนของการมีโครงสร้างไม้แป้นทองนั้นยังเป็นข้อสงสัยว่าในอดีต

บ้านเรือนไทยแถบนี้จะมีลักษณะโครงสร้างไม้แป้นทองด้วยหรือไม่ เนื่องจากสังคมในอดีตเป็นระบบไพร่และศักดินา อีกทั้งในอดีตไม่มีการใช้เฟอร์นิเจอร์ สถาปัตยกรรมจึงทำหน้าที่รองรับการใช้สอยที่มากับความเชื่อและระบบสังคมนั้นๆ ด้วย อาจกล่าวได้หรือไม่ว่าชาวลาวเวียงในบริเวณตำบลบ้านเลือก จังหวัดราชบุรี ใช้เรือนไทยเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างหลักของสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยตั้งแต่ในอดีตและถ่ายทอดต่อกันมา

อย่างไรก็ตามบ้านเรือนพื้นถิ่นของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือกมีการเปลี่ยนแปลงมาอย่างต่อเนื่อง และโดยเฉพาะในช่วง 50 ปีที่ผ่านมาที่มีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น ลักษณะและการเปลี่ยนแปลงของบ้านพื้นถิ่นของชาวลาวเวียงในตำบลบ้านเลือก สามารถกล่าวแยกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มบ้านดั้งเดิม และกลุ่มบ้านที่มีอายุประมาณ 40-60 ปี ในกลุ่มบ้านดั้งเดิมมีแนวทางการเปลี่ยนแปลงทั้งในลักษณะการคงรูปแบบโครงสร้างเดิม โดยมีการต่อเติม ดัดแปลง และการต่อเติมเพิ่มองค์ประกอบเข้าไป จนทำให้เกิดขอบเขตลักษณะโครงสร้างของบ้าน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของที่ว่างภายในเรือนของพื้นที่ชั้นบนที่แตกต่างจากแบบแผนในอดีตค่อนข้างมาก ส่วนกลุ่มบ้านที่มีอายุประมาณ 40-60 ปี สามารถจำแนกการเปลี่ยนแปลงของรูปทรงภายนอกออกเป็น 2 แนวทาง คือ การปลูกสร้างเรือนที่มีรูปทรงภายนอกที่ยังคงแบบแผนของบ้านเรือนในอดีต และการปลูกสร้างเรือนที่มีรูปทรงที่เรียบง่ายมากขึ้น โดยเฉพาะบ้านที่บริเวณเรือนนอนและโถงถูกคลุมด้วยหลังคาผืนเดียว ที่มีความลาดชันต่ำ ทั้งนี้เป็นผลเนื่องจากการพัฒนาของเทคโนโลยีและวัสดุในการก่อสร้าง

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงในภาพรวมของบ้านพื้นถิ่นของชาวลาวเวียงจะพบการหายไปของโครงสร้างไม้แป้นทอง และองค์ประกอบทั้งผีหรือหิ้งคุณพระในพื้นที่นอกเปิง ซึ่งสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อ วิถีชีวิต และการยึดถือการปฏิบัติของชาวบ้าน ทั้งนี้พื้นที่นอกเปิงก็ไม่ได้คงความหมายทางวัฒนธรรมของพื้นที่ต้องห้ามแบบเดิมอีกต่อไป ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตและการจัดกิจกรรมงานพิธีต่างๆ ของชาวบ้าน โดยเฉพาะงานศพ ซึ่งไปประกอบพิธีกรรมกันที่วัด นอกจากนี้ยังมีช้างที่ไม่มีการเก็บข้าวอีกต่อไปแล้ว และถูกดัดแปลงการใช้สอยหรือถูกรื้อถอนออกไป การเปลี่ยนแปลงของบ้านส่วนใหญ่มีแนวโน้มในการสร้างห้องน้ำเพิ่มขึ้นในพื้นที่ชั้นบนบ้าน มีการต่อเติมพื้นที่ใต้ถุนบ้านด้วยการเทพื้นคอนกรีตและการต่อเติม/ปิดล้อมพื้นที่การก่อกองอัฐิธูป เพื่อใช้เป็นห้องนอน รวมถึงการย้ายพื้นที่ในการทำครัวลงมายู่ใต้ถุนบ้านนี้ด้วย นอกจากนี้ในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างบริเวณหน้าบ้านและการต่อเติมหลังคาต่อเนื่องลงมาจากผนังชั้นสองเพื่อใช้พื้นที่ชั้นล่าง ทำให้ลักษณะของบ้านในภาพรวมเกิดสุนทรียภาพของที่ว่างที่มีความหลดหลั่นกับสภาพแวดล้อม และเกิดอัตลักษณ์เฉพาะให้กับชุมชน

อย่างไรก็ตามในการเปลี่ยนแปลงของบ้านพื้นถิ่นของชาวลาวเวียง ในตำบลบ้านเลือก จังหวัดราชบุรี จะพบความแตกต่างของแบบแผนและลำดับของที่ว่างภายในเรือน บ้านในอดีตมีแบบแผนลำดับของพื้นที่เรือนใน 3 ระดับ (เรือนนอน และไม้แป้นทอง ระเบียง และนอกชาน) โดยแบ่งออกเป็นพื้นที่ 5 ส่วน (ในเรือน นอกเปิง ไม้แป้นทอง ระเบียง และนอกชาน) ส่วนบ้านพื้นถิ่นของชาวลาวเวียงในปัจจุบันก็จะพบการแบ่งระดับพื้นที่อย่างน้อย 3 ระดับ (เรือนนอน โถงและพื้นที่ว่างเปิดโล่งต่อเนื่อง และระเบียง) และแบ่งออกเป็น 5 ส่วน (ในเรือน นอกเปิง โถง พื้นที่ว่างเปิดโล่งต่อเนื่อง และระเบียง) แม้ว่าในภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงแบบแผนและลำดับของที่ว่างในบ้านพื้นถิ่นของชาวลาวเวียง ในตำบลบ้านเลือกทำให้เห็นการปิดล้อมที่มีมากขึ้น และเกิดพื้นที่ว่างเปิดโล่งภายในเรือนมากขึ้น แต่การคงรักษาคุณลักษณะของที่ว่างโดยเฉพาะบริเวณเรือนนอนในบ้านพื้นถิ่นของชาวลาวเวียง ในตำบลบ้านเลือก จะทำให้กล่าวได้หรือไม่ว่าชุมชนนี้ยังคงมีการสืบสานความสำคัญทางวัฒนธรรมที่ยังคงสืบเนื่องมา จากลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏในบ้านพื้นถิ่นของชาวลาวเวียง ในตำบลบ้านเลือกนี้ยังทำให้เกิดข้อสงสัยต่อการเปลี่ยนแปลง/การปรับเปลี่ยนจะเป็นอย่างไรเมื่อเปรียบเทียบกับบ้านเรือนพื้นถิ่นในบริบทดั้งเดิม ณ นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งควรที่จะมีการศึกษาเปรียบเทียบต่อไป

เชิงอรรถ

¹ ในทุกๆ ปี จังหวัดราชบุรีจะมีการจัดแสดงงานประเพณีของ 8 ชนเผ่า ตำบลบ้านเลือกเป็นตัวแทนในการแสดงการรำแคนของชาวลาวเวียง ในจังหวัดราชบุรี

² ข้อมูลปี 2552 ที่มาทะเบียนราษฎร เทศบาลตำบลบ้านเลือก

³ การขายที่ดินของชาวบ้านเป็นผลพวงจากนโยบายการพัฒนาพื้นที่ในยุคสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี (4 สิงหาคม 2531 – 23 กุมภาพันธ์ 2534) ซึ่งบริเวณอำเภอโพธารามเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีการถูกกว้านซื้อที่ดินเป็นจำนวนมาก

⁴ โดยทั่วไปในเดือนหกของทุกปีจะมีการทำบุญศาลปู่ตาและศาลปู่โง่ ซึ่งเรียกว่า งานทำบุญบ้าน ซึ่งในอดีตชาวบ้านก็จะมาทำบุญรวมกัน ณ ศาลแห่งนี้ แต่ในปัจจุบันเพื่อความสะดวกแต่ละหมู่บ้านก็จะมีการกำหนดจุดเพื่อการทำบุญบ้านของตนเอง โดยไม่ต้องมาทำบุญรวมกันทั้งหมดที่ศาลในหมู่ 3 และหมู่ 4 แต่จะต้องมีพิธีเบิกบ้านรวมกันก่อนที่แต่ละหมู่จะแยกย้ายกันไปทำบุญในหมู่ของตนเองต่อไป การทำพิธีเบิกบ้านจะทำที่บ้านของผู้สืบทอดในการทำพิธีกรรม ซึ่งอยู่ในหมู่ 4

⁵ พื้นเรือนส่วนนี้มักถูกกล่าวว่าเป็นพื้นที่นอกชานเดิม ซึ่งภายหลังมีการสร้างหลังคาเพื่อคลุม

บรรณานุกรม

ฉัตรทิพย์ นารดสุภา. **เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต**. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด, 2527.

ฉัตรทิพย์ นารดสุภาและพรพิไล เลิศวิชา. **วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย**. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด, 2541.

ณรงค์ อารังโชติ. **การสำรวจสภาพการเกษตรเพื่อทำการส่งเสริมในท้องที่ตำบลบ้านเลือก ตำบลบ้านม่วง ตำบลตาแคด อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี**. ปรินญาสิกกรรมและสัตวบาลบัณฑิต, คณะสิกกรรมและสัตวบาล, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2502.

เดิม วิชาคย์พจนกิจ. **ประวัติศาสตร์ลาว**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2540.

บังอร ปิยะพันธุ์. **ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 2541.

ประพันธ์ อุบลธรรม. 2549. **ไทยลาวเวียง มรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดราชบุรี**. สถาบันพัฒนาการศึกษาชนออกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคกลาง. Available from : http://central.nfe.go.th/crnfe_php/acenter/lao_viang.html (สืบค้นเมื่อ ธันวาคม 2552).

วีระพงศ์ มีสถาน. **คนราชบุรี**. ราชบุรี : สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี, 2550.

สภาองค์กรชุมชนตำบลบ้านเลือก. เอกสารโครงการหอวัฒนธรรมลาวเวียง ตำบลบ้านเลือก – วัดโบสถ์ ตำบลบ้านเลือก อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี, 2552.

สิลา วีระวงศ์. **ประวัติศาสตร์ลาว**. สมหมาย เปรมจิตต์, ผู้แปล. (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2535.

สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่กลอง บ้านโป่ง – เจ็ดเสมียน**. ใน **ลุ่มน้ำแม่กลอง : ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ “เครือข่าย” มอญ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2547.

สุวัฒนา เลี่ยมประวัตติ. **รายงานการวิจัย เรื่อง แผนที่ภาษาศาสตร์จังหวัดราชบุรี**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.

สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ. **แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2547.

Punpairoj, P. Recalibrating the new Thai vernacular architecture. in *Journal of Architectural/Planning Research and Studies*. Volume 7 (2). 2010. : 65-79.

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณชาวบ้านในตำบลบ้านเลือก โดยเฉพาะคุณรังสรรค์ เสลาหลัก ที่คอยให้ความช่วยเหลือและอนุเคราะห์ ข้อมูลที่มีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการศึกษาในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ อรศิริ ปาณินท์ ที่เป็นผู้ริเริ่มให้มีการ ศึกษา ขอขอบคุณหน่วยงานไตรภาคีที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัยศาสตราจารย์วิจัยดีเด่น อันประกอบด้วย สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และมหาวิทยาลัยตันลึงกัต (มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์) และขอบคุณทีมวิจัยทุกๆ ท่าน

Vernacular Houses of Lao Vieng at Ban Leug

Assistant Professor Wande Pinijvarasin, Ph.D.
Faculty of Architecture, Kasetsart University

Abstract

Lao Vieng is one of ethnic groups that migrated from Vientiane in Lao, and have established their dwellings in Thailand for more than 200 years. However, architectural characteristics of vernacular houses of these people have not been studied. This paper aims to illustrate characteristics and changes of vernacular houses of Lao Vieng with a case study at Tambon Ban Leug of Photharam district in Ratchaburi province. This Tambon was selected because it is one of the original Lao Vieng communities establishing during Thonburi period, and still retains numbers of vernacular houses. Data used in this paper were gained from the methods of observation and interviews. The data were analyzed by using classification and content analysis. This study found that the appearance of the houses of Lao Vieng in Tambon Ban Leug in the past seems to be influenced by Thai traditional houses of the central region. Vernacular houses in Tambon have consistently changed, particularly during the past fifty years. The the studied houses and their changes can be divided into two groups. First, the houses built more than 100 years have mostly modified and significantly changed from its original conditions. Second, the houses built during the past 40 - 60 years seem to changes into two ways. One is that physical appearance of many houses becomes resembling the houses in the past of the community. Another is that a physical form of the houses in general becomes simple. The changes of physical appearance of the houses built during the past 40 - 60 years have established pleasant aesthetics of spatial forms interacting with the environment and a certain identity through their community. In addition, even though some elements have been disappearing, the changes in most vernacular houses of Lao Vieng in Tambon Ban Leug have retained patterns, orders and qualities of interior space of the houses in the past. This reflects a particular condition of the cultural transmission from the past in the vernacular houses of Lao Vieng in Tambon Ban Leug.

Keyword : Vernacular houses, Lao Vieng, Ban Leug, pattern of space